

ถอดบทเรียนกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคพลเมือง จังหวัดเลย กรณีศึกษา “นาเห้วโมเดล”

Lesson Learned for the Building Process of Civic Engagement Loei Province In The Case Study Of “Na Haeo Model”

ยลชาญ กมลรัตน์ และ คณะ¹ สีฟ้า ณ นคร²

Yonchan Kamolrut and Others¹ Seefar Na Nakorn²

ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองสถาบันพระปกเกล้า จังหวัดเลย¹

The Center for Promoting Politics of the People King Prajadhipok's Institute Loei Province¹

37 M4, Siao sub district, Mueang Loei district, Loei, 42000, Thailand¹

Corresponding Author. E-mail: Kamonrutyonchan@gmail.com¹

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์การถอดบทเรียนกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมภาคพลเมือง นี้ เพื่อสรุปองค์ความรู้กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคพลเมืองด้านป่าไม้ที่ดิน (นาเห้วโมเดล) ในพื้นที่จังหวัดเลย ด้วยการถอดบทเรียนกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคพลเมือง กรณีศึกษา “นาเห้วโมเดล” โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของพลเมือง (Civic Engagement) ด้วยการใช้เทคนิคบทวนหลังการปฏิบัติ (Retrospective Technique) กลุ่มเป้าหมายคือกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อำเภอนาเห้ว จังหวัดเลย จำนวน 216 คน

ผลการถอดบทเรียนพบว่า

กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคพลเมืองฯ กรณีศึกษา “นาเห้วโมเดล” นั้นมีการให้ความสำคัญในด้านการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการตั้งแต่แรกเริ่มการระดมความคิดและหยิบยกประเด็นปัญหา มาเพื่อเป็นทางออกร่วมกันและหาแนวทางแก้ไข ในทุกกระบวนการและมีการให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ในทุกระยะการดำเนินการโครงการนา “นาเห้วโมเดล” เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็น ประชาชน เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำต่าง ๆ ซึ่งตามกระบวนการดังกล่าวนี้ เสริมสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วม ดังนั้นจึง มีการรับฟังเสียงสะท้อน การใช้กลุ่มในการช่วยตรวจสอบซึ่งกันและกัน ซึ่งทำให้เกิดการตระหนัก ถึงความร่วมมือ ร่วมใจในการดำเนินการ ในการขับเคลื่อนโครงการของพวกเขา โดยขั้นตอนของการ ดำเนินโครงการ ถอดบทเรียนฯ “นาเห้วโมเดล” มีดังนี้ 1) ปฐมบท “นาเห้วโมเดล” 2) ขั้นตอนการ ดำเนินการหลังจากได้รับคำสั่งด้านการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายคณะกรรมการนโยบายที่ดิน แห่งชาติ (คทช.) มีทั้งสิ้น 8 กระบวนการ

คำสำคัญ: กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมภาคพลเมือง, ที่ดินป่าไม้, สิทธิ, หน้าที่

Abstract

Objectives for the Lesson Learned from the building process of civic engagement was to summarize the body of knowledge obtained from the development process of building civic engagement in the field of forestry and land (Na Haeo Model) in Loei Province, by Lessons Learned from the process of developing citizen participation- a case study of “Na Haeo Model,” by the process of civic engagement with the using of retrospective Technique. The target group was the stakeholders in Na Haeo District, Loei Province with a total of 216 persons.

The lessons learned finding

The building process of civic engagement in the case study of the “Na Haeo model”, where there was an emphasis on communities’ participation in every step of problem-solving process for all their communities’ issues, from the beginning in brainstorming ideas and identifying problems to finding best common solutions. There was great cooperation within the community throughout the process in the “Na Haeo Model” project. It had created communities’ participation in all sectors involved, whether it was general public, government officers or communities’ leaders. Those activities within the process had actually built culture of participation for the communities. They were listening to people’s opinions while using groups of communities to verify each other which, in turns, raised awareness of unity as well as the importance of cooperation for driving the project forward. Project implementation for Lesson Learned of the building process of civic engagement in the case study of “Na Haeo Model” were as follows 1) Introduction for “Na Haeo Model”, 2) Processes after receiving an order for arranging land for communities according to the National Land Policy Committee (NLPC), there are a total of 8 processes.

Key Words: The Building Process of Civic Engagement, Forestry and Land, Rights, Duties

1.บทนำ

ทรัพยากรที่ดินป่าไม้เป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นต่อมวลมนุษยชาติในการดำรงอยู่ เป็นทั้งที่อยู่อาศัยที่ทำกิน แหล่งน้ำ แหล่งอาหาร รวมถึงอากาศและความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติต่าง ๆ อันรวมถึงสัตว์ป่าก็ได้อาศัยปัจจัยดังกล่าวข้างต้นในการดำรงอยู่เช่นกันอีกทั้งยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนที่อยู่ในพื้นที่ป่า รวมไปถึงคนที่อยู่ในเมืองก็สามารถรับผลกระทบได้เช่นกันถ้าพื้นที่ป่าไม้ถูกกลดทอนให้น้อยลงไปแต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่ามาอย่างยาวนานอันเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันระหว่าง

ประชาชนและเจ้าหน้าที่รัฐบ่อยครั้งเป็นการนำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนในหลายพื้นที่ ดังเช่นพื้นที่ป่าในจังหวัดเลย อำเภอนาแห้ว ซึ่งมีพื้นที่เป็นพื้นที่ป่าที่ยังสมบูรณ์ที่สุดในจังหวัดเลยและในบางตำบล เช่น ตำบลแสงภา และตำบลเหล่ากอหก ซึ่งตำบลดังกล่าวเป็นพื้นที่ทับซ้อนอยู่ในพื้นที่ป่า 100 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด ทั้งนี้พื้นที่โดยรวมทั้งอำเภอนาแห้ว อยู่ในพื้นที่ป่าซึ่งรวมไปถึงพื้นที่ลุ่มน้ำ 1,2 ทั้งสิ้น 97 เปอร์เซ็นต์(สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดเลย, (พื้นที่จังหวัดเลย :2564) อันนำมาซึ่งการหาทางออกในการแก้ปัญหาเพื่อให้คนอยู่กับป่าได้อย่างยั่งยืนของหลายภาคส่วน และเป็นที่มาซึ่งโครงการนำร่องในจังหวัดเลยเพื่อการแก้ปัญหาดังกล่าว ในอำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ที่เรียกกันว่า “นาแห้วโมเดล” แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่ทำให้พื้นที่ในอำเภอนาแห้วนี้ที่ยังคงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่านั้นส่วน สิ่งหนึ่งที่สำคัญก็คือการมีร่องรอยของความร่วมมือร่วมใจในการอนุรักษ์ผืนป่าและแหล่งต้นน้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของคนในอำเภอนาแห้วอันเป็นประวัตินายาวนานมาก่อนเริ่มตั้งแต่ปีพ.ศ. 2529 ร่องรอยการมีส่วนร่วมของภาคพลเมืองในการอนุรักษ์ผืนป่าและแหล่งต้นน้ำของชาวอำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย กับ ปัญหาที่ได้รับการผ่อนคลายเป็นถึงปัญหาที่ยังรอคอยการแก้ไขมาอย่างยาวนาน จากการศึกษาพบว่า การสัมปทานทำไม้ในพื้นที่ป่าจังหวัดเลยและพื้นที่อื่น ๆ ได้ดำเนินการมานานแล้ว และเมื่อปี พ.ศ. 2529 ประชาชนในพื้นที่ อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ได้รับทราบเรื่องเกี่ยวกับการที่รัฐบาลให้พื้นที่ป่าในอำเภอนาแห้วเป็นเขตพื้นที่สัมปทานทำไม้ ซึ่งเดิมครอบคลุมผืนป่าไม้อันอุดมสมบูรณ์ อันเป็นจุดกำเนิดการขับเคลื่อนของกลุ่มอนุรักษ์ อำเภอนาแห้ว ที่ได้มีการก่อตั้งจากกลุ่มคนหนุ่มสาว โดยมีผู้ขับเคลื่อนหลักดังนี้ นายยลชาญ กมลรัตน์ นายอนุพงษ์ อินแปลง นายยรรยง บุญพรหม นายพานิชย์ ยศปัญญา และ นายศรีศักดิ์ ยศปัญญา โดยทางกลุ่มได้มีการขับเคลื่อนหลากหลายกระบวนการอันรวมไปถึงการทำหนังสือไปยังรัฐบาล พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ทำเนียบรัฐบาล ลงวันที่ 4 มีนาคม 2531 เพื่อขอให้เพิกถอนเขตสัมปทานการทำไม้เขตอำเภอนาแห้ว(ภาคผนวก) โดยต่อมาทางกลุ่มอนุรักษ์ได้รับจดหมายตอบกลับ ที่ นร. 0111/5364 ลงวันที่ 28 เมษายน 2531 จากสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ทำเนียบรัฐบาล กทม โดยการลงนามของ นายอาษา เมฆสวรรค์ รองเลขาธิการนายกรัฐมนตรีฝ่ายการเมืองปฏิบัติราชการแทน เลขาธิการนายกรัฐมนตรี ใจความว่าสำนักนายกรัฐมนตรีได้รับทราบและส่งเรื่องให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์พิจารณาต่อไปแล้ว(ภาคผนวก) และในปีเดียวกันนี้ พลเอกหาญ ลีลานนท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในสมัยนั้น ได้ลงพื้นที่มาสำรวจและรับทราบปัญหา และสั่งยุติการสัมปทานทำไม้อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ไว้ชั่วคราวจนกว่าจะหาข้อสรุปได้ แต่เมื่อหมดสมัยของรัฐบาล พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ก็กลับมีการเข้ามาของกลุ่มทุนเพื่อดำเนินการสัมปทานทำไม้ในอำเภอนาแห้วอีกครั้งในปลายปี พ.ศ. 2531 และในขณะเดียวกันหลังจากนั้นก็มีการรวมกลุ่มกันเพิ่มขึ้นของกลุ่มอนุรักษ์นาแห้วและปรับมาจัดตั้งเป็นชมรม “อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อำเภอนาแห้ว” ในปี พ.ศ. 2531 โดยมี นายยลชาญ กมลรัตน์ เป็นประธานชมรม และนายยรรยง บุญพรหม เป็นเลขานุการ ทั้งนี้ชมรมดังกล่าวได้มีผู้เข้าร่วมเพิ่มเติมอีก

หลากหลายคน จากหลายตำบลในอำเภอหนาหัว อาทิเช่น นายประยงค์ เนตรแสงสี นายย่อน ยศปัญญา นายคำพอง สีหะวงศ์ นายก่อเกียรติ นนทะโคตร นายมนตรี จันทศรีมา นายสายทอง สารแสง นายสังเวียน สีหะวงศ์ นายแมน จันทะคุณ นายสมบัติ ชิตทิต นายเดชา พุทธรักษ์ และประชาชน ชาวหนาหัวอีกจำนวนมาก ได้มีการร่วมมือร่วมใจกันดำเนินการขับเคลื่อนเพื่อคัดค้านเรื่องดังกล่าวเพื่อให้การให้ สัมปทานสิ้นสุดลงอีกครั้ง อันเนื่องมาจากการมองเห็นว่าถ้ามีการสัมปทานทำไม้ดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมของอำเภอหนาหัวและรวมไปถึงของประเทศทั้งในระยะสั้นและระยะยาว การขับเคลื่อนดังกล่าว ได้ดำเนินมาเป็นระยะ ๆ แต่ยังไม่ได้รับการตอบสนองทั้งนี้โดยประธานและคณะยังมีการทำเวทีระดมความคิด เห็นเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวกับผู้นำเครือข่ายต่าง ๆ ในการขับเคลื่อนการคัดค้านด้านการ ให้สัมปทานทำไม้ทุกภาคส่วน (นุพงษ์ อินแปลง, 2564) เช่นตัวแทนจากภาคใต้ เหนือ อีสานและ กรุงเทพมหานคร รวมไปถึงนักวิชาการ เช่น นายระพี สาคริก ดร.ปรีชา สุวรรณทัต และนายวิฑูร เพิ่มพงศาเจริญ เป็นต้น ทีมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2531 และในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกันยังได้เข้าพบ พันโทสนั่น ขจรประศาสน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร และสหกรณ์(ในขณะนั้น) ได้พูดคุยและยื่นหนังสือเพื่อขอให้ “เพิกถอนสัมปทานการทำไม้เขตอำเภอหนาหัว” รวมไปถึงเข้าพบ นายไพโรจน์ สุวรรณกร รองอธิบดีกรมป่าไม้ เพื่อยื่นข้อเสนอให้นำพื้นที่ในเขต สัมปทานทำไม้ เพื่อจัดตั้งเป็นเขตอุทยานแห่งชาติซึ่งต่อมาก็คือ “อุทยานแห่งชาติภูสวนทราย” ในปัจจุบัน อีกทั้งในวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2531 ยื่นหนังสือเพื่อขอให้ “เพิกถอนสัมปทานการทำไม้เขตอำเภอหนาหัว” โดยนายยลชาญ กมลรัตน์ นายพานิชย์ ยศปัญญา และนายยรรยง บุญพรหมพร้อมคณะชมรมอนุรักษ์ฯ ที่สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ทำเนียบรัฐบาล กรุงเทพมหานคร และในระยะต่อมาประธานชมรม อนุรักษ์ฯและคณะ ได้เข้าพบพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรี ที่ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล กรุงเทพมหานคร ได้พบและพูดคุยพร้อมกับยื่นหนังสือดังกล่าว รวมถึงในวันที่ 18 ตุลาคม 2531 คณะ ชมรมอนุรักษ์ฯ ได้มีการจัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ระหว่าง ป่าไม้ ฝ่ายความมั่นคง ฝ่าย ปกครอง ฝ่ายตำรวจ ฝ่ายทหาร และชมรมอนุรักษ์ฯ รวมไปถึงพี่น้องประชาชนชาวหนาหัว โดยมีผู้เข้าร่วม และสื่อมวลชนรวมทั้งสิ้น 500 คนโดยประมาณ แต่ก็ยังหาข้อสรุปที่ตรงกันไม่ได้ ต่อมาทางคณะชมรม อนุรักษ์ฯได้รับเชิญจากรัฐบาลเพื่อเข้าร่วมสะท้อนปัญหาด้านแก้ไขปัญหาดินป่าไม้ ในวันที่ 16 พฤศจิกายน 2531 ในเวที “นายก ถกปัญหาที่ภาคอีสาน โดยพลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ” ซึ่งประธานคือ ท่านนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้ยังมีคณะรัฐมนตรี เข้าร่วมด้วย โดยชมรมอนุรักษ์ฯ ได้ส่งตัวแทนไปร่วมดังนี้ นายพานิชย์ ยศปัญญา นายยรรยง บุญพรหม ซึ่งได้มีการเสนอแนวคิดของกลุ่มอนุรักษ์ฯเพื่อเพิกถอนฯ เช่นเดิม (ยลชาญ กมลรัตน์, 2564) กอรปกับช่วงดังกล่าวมีกระแสด้านผลกระทบจากความเสียหายจากการ ที่ป่าไม้ถูกตัดโค่นลงมากทำให้เกิดอุทกภัยร้ายแรงมีพายุถล่มน้ำป่าได้ไหลจากภูเขาลงมาอย่างแรงมาก ตั้งแต่วันที่ 19 พฤศจิกายน 2531 ครอบคลุม 9 จังหวัดภาคใต้ ต่อเนื่องจนถึงวันที่ 21 พฤศจิกายน 2531 ทำให้ เกิดมีน้ำป่าไหลมาพร้อมกับท่อนซุงได้กวาดบ้านเรือนใน ตำบลบ้านนาสาร สุราษฎร์ธานี รวมไปถึงอำเภอ

พิบูล นครศรีธรรมราช เป็นเหตุให้ได้รับความเสียหายทั้งชีวิตและทรัพย์สินเป็นอย่างมาก (มูลนิธีสืบนาคะเสถียร, 2564) ในที่สุด รัฐบาลในสมัยของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้มีคำสั่งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่ 32/2532 เรื่องการให้สัมปทานสิ้นสุดลง ตั้ง ณ วันที่ 17 มกราคม 2532 ลงนามโดย พันโทสนั่น ขจรประศาสน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ภาคผนวก) จึงทำให้ป่าไม้ในอำเภอนาแห้วซึ่งเป็นป่าไม้ที่สมบูรณ์ยังคงรักษาสภาพอยู่ได้ต่อไป ทั้งนี้ในช่วงระยะดังกล่าว ในปีพ.ศ. 2532 - 2533 ทางชมรมอนุรักษ์ยังได้มีการรณรงค์เรื่องการทำแนวกันไฟป่าคู่ขนานกันไปกับการดำเนินงานด้านอื่น ๆ และมีการรณรงค์เพื่อกันแนวเขตป่าเพื่อให้เป็น “ป่าชุมชน” ในบริเวณพื้นที่ป่าถูกตัดและตลอดลำแม่น้ำหูลและป่าบ้านหนองหวายแนวเขตถูกแก้งอม อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

หลังจากการประกาศเรื่องการให้สัมปทานสิ้นสุดลง ในปี พ.ศ. 2532 ก็ทำให้เกิดประเด็นใหม่ขึ้นในพื้นที่อำเภอนาแห้วอันรวมไปถึงภายในพื้นที่จังหวัดเลย อันเกิดจากที่ทางภาครัฐได้เริ่มมีหน่วยงานป้องกันรักษาป่า ซึ่งทำให้เกิดข้อพิพาทระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชนอีกครั้งและรุนแรงมากกว่าเดิม โดยราษฎรถูกจับกุมจากการเข้าไปใช้พื้นที่ในป่าหลายครั้ง มีความขัดแย้งกันมาอย่างต่อเนื่อง ทางรัฐบาลจึงมีมติ คณะรัฐมนตรี (ค.ร.ม.) 22 เมษายน 2540 เพื่อแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับที่ดินป่าไม้ ในสมัยรัฐบาล พล.อ. ชวลิต ยงใจยุทธ แต่ประชาชนไม่ยอมรับมติดังกล่าว เกิดการต่อต้าน จนกระทั่งมีมติคณะรัฐมนตรี (ค.ร.ม.) 30 มิถุนายน พ.ศ. 2541 เพื่อการแก้ไขปัญหาที่ดินป่าไม้ ในสมัยรัฐบาล นายชวน หลีกภัย และก็มี การดำเนินการแก้ไขปัญหาโดยตลอดแต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างครอบคลุม จึงมีการขับเคลื่อนของสมาชิกสภาจังหวัดเลย โดย นายยลชาญ กมลรัตน์ นายเกษม เรืองใส่อง นายสุภาพศรี พุทธทองศรี นายประจวบ ศิลธรรม นายสนอง โสประดิษฐ์ ได้ยื่นหนังสือเรื่อง “ขอให้พิจารณาแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินของราษฎร” พร้อมลายชื่อราษฎรจำนวน 28,429 คน ของทุกอำเภอในจังหวัดเลย ถึงนายกในสมัย รัฐบาล นายทักษิณ ชินวัตร ที่ได้มา ประชุม คณะรัฐมนตรี (ค.ร.ม.) สัญจร ที่จังหวัดเลย ในเดือน มกราคม พ.ศ. 2549 โดยนายกรัฐมนตรี ทักษิณ ชินวัตร เป็นผู้รับจดหมายดังกล่าว และอีกส่วนได้ยื่นสำเนาหนังสือเรื่องเดียวกันไปยังคณะรัฐมนตรีทุกท่านโดย คณะสมาชิกสภาจังหวัด 14 อำเภอ รวมจำนวน 30 คนเป็นผู้ดำเนินการ หลังจาก ประชุม คณะรัฐมนตรี (ค.ร.ม.) สัญจรที่จังหวัดเลย ในเดือน มกราคม 2549แล้วเสร็จ ทางรัฐบาลได้แถลงว่า จะแก้ไขปัญหาที่ดินป่าไม้ โดยการใช้เลยโมเดล เป็นต้นแบบ และมีการตั้งคณะกรรมการมาจัดการเรื่องดังกล่าว โดยมีการปรับปรุงแผนที่ โดยการปรับปรุงแนวเขตที่ดินของรัฐ (Reshape) ทั่วประเทศ โดยใช้อัตราส่วนเดียวกัน ที่ 1 ต่อ 4,000 เพื่อให้เป็นฐานเดียวกันในการดำเนินการด้านที่ดินของรัฐ แต่ท้ายที่สุดก็ยังไม่สามารถดำเนินการได้สำเร็จจนหมดสมัยรัฐบาล ดร.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งประเด็นสำคัญคือการแก้ปัญหาเรื่องที่ดินของราษฎรในลุ่มน้ำ 1, 2 ก็ยังไม่ได้รับการแก้ไข (ยลชาญ กมลรัตน์, 2564) สืบเนื่องจากปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนที่มีข้อขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่รัฐในเรื่องที่ดินป่าไม้มาอย่างต่อเนื่อง ในเดือนถัดมา วันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2549 สภาองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น จังหวัดเลย นำโดยนายยลชาญ กมลรัตน์และสมาชิกสภาจังหวัดเลย รวม 20 คน ยื่นคำร้องต่อ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ คำร้องที่ 66/2549 เรื่องราษฎรมีสติหรือได้ทำประโยชน์ในที่ดินที่อยู่ก่อนการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติ ได้รับความเดือดร้อน เนื่องจากเขตป่ามีการทับซ้อนพื้นที่และไม่มีโอกาสในการมีส่วนร่วมจัดการอนุรักษ์ป่า การจัดการป่าชุมชน ซึ่งได้ยื่นเรื่องไปยังนายกรัฐมนตรีไปแล้วจึงขอให้ติดตามแก้ไขปัญหาดังกล่าว และคณะอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนในการจัดการที่ดินและป่าชุมชน ได้ลงพื้นที่เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2549 จนที่สุดทางคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ได้ส่งผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน ถึงท่านนายกรัฐมนตรี จำนวน 22 หน้า ลงวันที่ 16 กันยายน 2552 ดังที่กล่าวมาแล้วนั้นจากระยะเวลาการทำงานร่วมกันของภาคประชาชนและรัฐยังมีอยู่อย่างต่อเนื่องจนปัจจุบัน แต่ก็ยังไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาย่างครอบคลุมเสียทีเดียว แม้ว่าจะมีการพยายามแก้ไขปัญหากับที่ดินป่าไม้มาอย่างยาวนานทั้งภาครัฐและประชาชน อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ผ่านมาทั้งสิ้น 5 สมัยรัฐบาล ที่ผ่านมามาจนถึงปี พ.ศ. 2549 เป็นระยะเวลา 20 ปี ซึ่งถ้านับรัฐบาลปัจจุบันก็จะเป็น 6 สมัยรัฐบาล ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขเรื่องดังกล่าว

ปัญหาที่รอคอยการแก้ไข สืบเนื่องมาจากปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขที่ครอบคลุม และเรื้อรังมานานนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 - 2564 นับเป็นระยะเวลา 35 ปี ปัญหาที่ดินป่าไม้ก็ยังมิได้อยู่ซึ่งพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย มีการประกาศทับซ้อนที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินของชาวบ้านและเกษตรกร โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอนาแห้ว ทั้งนี้อำเภอนาแห้วมีเนื้อที่รวมทั้งหมด 392,325 ไร่ ซึ่งเป็นที่ดินของเอกชนจำนวน(พื้นที่นอกเขต) 14,041 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.6 และเป็นที่ดินของรัฐซึ่งคิดเป็นร้อยละ 96.4 พบว่าในปี 2558 มีพื้นที่คงสภาพป่าสงวนจำนวน 200,287 ไร่ หรือร้อยละ 64.3 (สำนักจัดการป่าไม้ สปจ.ที่ 6 (อุดรธานี) กรมป่าไม้, 2562) อ.นาแห้ว มี 5 ตำบล 34 หมู่บ้าน มีหมู่บ้านและที่ทำกินทับซ้อนพื้นที่ป่า ซึ่งประชาชนอำเภอนาแห้ว ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่มากกว่า 474 ปี ดังพบหลักฐานเชิงประจักษ์ตัวอย่างเช่น วัดศรีโพธิ์ชัย ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ซึ่งก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2090 (ฐานข้อมูลด้านศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมกรรมท้องถิ่น ด้านพุทธศิลป์ในภาษาอีสาน, 2564) ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อำเภอนาแห้วตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนและป่าอนุรักษ์ 97 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด แม้มติคณะรัฐมนตรี ในปีพ.ศ. 2541 จะมีการผ่อนผันให้ราษฎรได้อยู่อาศัยและทำกิน แต่ในขณะเดียวกันแนวเขตดังกล่าวก็ยังไม่มีความชัดเจน จึงทำให้ราษฎรเกิดปัญหาและถูกจับกุมดำเนินคดีฐานบุกรุกพื้นที่ ที่พวกเขาทำกินกันมาหลายชั่วอายุคน จนนำไปสู่การขับเคลื่อนของภาคประชาสังคมและศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองสถาบันพระปกเกล้า จังหวัดเลย โดยวิธีการมีส่วนร่วมเพื่อปฏิรูปและแก้ไขปัญหาแบบเร่งด่วน ทั้งนี้ อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ได้รับการคัดเลือกเป็นพื้นที่นำร่องซึ่งนำเสนอโดยภาคประชาสังคม ตามแผนการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาล จนนำไปสู่การเร่งรัดเพื่อการออกหนังสืออนุญาตตามมาตรการคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) เพื่อให้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในกลุ่มน้ำชั้น 3 4 และ 5 ภายใต้โครงการ "นาแห้วโมเดล" จ.เลย และการจัดการปัญหาที่ดินลุ่มน้ำ 1,2 โดยเริ่มมีคำสั่งอย่างเป็นทางการ

ทางการเป็นคำสั่งคณะกรรมการจัดหาที่ดิน ที่ 1/ 2561 เรื่องการแต่งตั้งคณะทำงานเร่งรัดการจัดการพื้นที่ “นาหัวโมเดล” จังหวัดเลย เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2561 ลงนามโดย พล.อ.สุรศักดิ์ กาญจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้รัฐบาล คสช.พล.เอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา และเริ่มดำเนินการมาได้จนปัจจุบัน (พ.ศ.2564)

อนึ่ง ทางคณะกรรมการศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองจังหวัดเลย ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในเรื่องการมีส่วนร่วมของภาคพลเมือง จึงได้จัดทำโครงการ ถอดบทเรียนกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม จังหวัดเลย ในด้านป่าไม้ที่ดิน โดยใช้กรณีศึกษา “นาหัวโมเดล” ขึ้น อันมีเป้าหมายเพื่อสรุปองค์ความรู้ดังกล่าว รวมไปถึงการที่ผู้สนใจยังสามารถนำองค์ความรู้ขยายไปสู่พื้นที่อื่น ๆ ในจังหวัดเลย และประเทศต่อไป ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านที่ 5 การสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและความเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือกันทั้งภายในและภายนอกประเทศอย่างบูรณาการ โดยการใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งในการกำหนดกลยุทธ์และแผนงาน และการให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในแบบทางตรงให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้เป็นการดำเนินการบนพื้นฐานการเติบโตร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิต โดยให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุล 3 ด้าน อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนเพื่อคนรุ่นต่อไป (ILAW, : 2564) อีกทั้งความสอดคล้องด้านรัฐธรรมนูญปี 60 มาตราที่ 43 ด้าน บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ และมาตรา ที่ 57(2) รัฐต้องอนุรักษ์ คัดกรอง บำรุงรักษา ป่าไม้ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยต้องให้ประชาชน และชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมดำเนินการและได้รับประโยชน์ด้วย(สถาบันพระปกเกล้า, 2560: 23 – 32) ซึ่งอยู่ในแผนปฏิรูปประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวม (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2561) ไปถึงการสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ของสถาบันพระปกเกล้า ประเด็น ยุทธศาสตร์ (Strategies) ด้านการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย ธรรมชาติ และสันติวิธี การพัฒนาผู้นำให้เป็นผู้นำทางความคิดและการทำงานเพื่อการเผยแพร่การพัฒนาประชาธิปไตย การพัฒนาและสร้างความเป็นพลเมือง

2. วัตถุประสงค์โครงการถอดบทเรียน

เพื่อสรุปองค์ความรู้กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคพลเมืองด้านป่าไม้ที่ดิน (นาหัวโมเดล) (2.1) ขอบเขตการศึกษาการศึกษานี้เป็นการศึกษากรณีการมีส่วนร่วมของพลเมือง(Civic Engagement) ในการจัดการด้านปัญหาที่ดินป่าไม้ร่วมกันและนำไปสู่การนำเสนอภาครัฐเพื่อดำเนินการต่อไปจนเกิดผลสัมฤทธิ์ที่วัดได้ (2.2) ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญกรณีศึกษา “นาหัวโมเดล” โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบ

เฉพาะเจาะจง(Purposive Sampling) ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินโครงการ “นาแก้วโมเดล” ทั้งใน
ระยะเริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน จำนวนรวมทั้งสิ้น 216 คน ดังนี้ ผู้นำชุมชนในอำเภอนาแก้วจำนวน 68 คน
ประชาชนในอำเภอนาแก้ว จำนวน 74 คน ข้าราชการ/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวน 50 คน และกรรมการ
“นาแก้วโมเดล” จำนวน 24 คน ด้านพื้นที่การศึกษา ได้ใช้พื้นที่ ในอำเภอนาแก้ว จังหวัดเลย เริ่มโครงการ
ตั้งแต่ สิงหาคม 2563 สิ้นสุดโครงการ 31 กรกฎาคม 2564

3. วิธีการดำเนินการถอดบทเรียนฯ

1) รูปแบบการถอดบทเรียนกระบวนการการมีส่วนร่วมของภาคพลเมือง กรณีศึกษา
“นาแก้วโมเดล” โดยกระบวนการการมีส่วนร่วมของพลเมือง (Civic Engagement) ของกลุ่มเป้าหมายใน
การแสดงความคิดเห็นรวมถึงกระบวนการในการดำเนินการโครงการ “นาแก้วโมเดล” โดยการใช้เทคนิค
ทบทวนหลังการปฏิบัติ (Retrospective Technique) เพื่อบูรณาการความคิดเห็นและประเด็นต่าง ๆ ใน
การดำเนินการขั้นต่อไป โดยแบ่งเป็นการดำเนินการเป็น 7 ขั้นตอนดังนี้ กำหนดกรอบนโยบาย, 2)
กระบวนการถอดบทเรียนจากกลุ่มผู้นำชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากภาคส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง, 3)
กระบวนการถอดบทเรียนจากกลุ่มผู้นำชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากภาคส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง, 4)
กระบวนการให้ความรู้ความเข้าใจด้านสิทธิและหน้าที่เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ แก่กลุ่มชาวบ้านและผู้นำ
ชุมชนรวมถึงรับฟังเสียงสะท้อนของกลุ่ม, 5) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth interview) และทบทวนเสียง
สะท้อนให้ทราบ/ เจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้ที่เกี่ยวข้อง, 6) กระบวนการให้ความรู้ความเข้าใจด้านสิทธิและ
หน้าที่เกี่ยวกับทรัพยากรที่ดินป่าไม้ แก่กลุ่มกรรมการนาแก้วโมเดล และชาวบ้านรวมถึงรับฟังเสียงสะท้อน
จากกลุ่ม, 7) เวทีสรุปเพื่อขยายองค์ความรู้และประชาสัมพันธ์รับทราบของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง
สถาบันพระปกเกล้า จังหวัดเลย ในพื้นที่จังหวัดเลย

4. สรุปผล การถอดบทเรียนกระบวนการการมีส่วนร่วมของภาคพลเมือง กรณีศึกษา “นาแก้วโมเดล”

ผลของ โครงการ “นาแก้วโมเดล” พบว่า เหตุผลของการทำโครงการนาแก้วโมเดล นั้นมาจากการ
ที่ทั้งภาคประชาสังคม ประชาชน ในพื้นที่และภาครัฐ มีความเห็นที่สอดคล้องกันในด้านการต้องการแก้ไข
ปัญหาด้านการทรัพยากรที่ดินป่าไม้ ซึ่งประชาชนมีที่ทำกินและเป็นพื้นที่ซ้อนทับอยู่ในลุ่มน้ำ 1,2 ซึ่งถือเป็นพื้นที่พิเศษ อันเป็นปัญหายาวนาน และมีความประสงค์ที่จะให้เป็นต้นแบบสำหรับพื้นที่อื่น ๆ
ในการแก้ปัญหา โครงการเกิดขึ้นได้เพราะความร่วมมือกันทั้งประชาชน ประชาสังคม ที่ส่วนใหญ่ยังเป็นคน
พื้นที่เดิม และภาครัฐ ซึ่งมีความสำคัญมากในโครงการนี้นอกจากการดำเนินการตามนโยบาย และ
คำสั่ง คพช. ในด้านความสำเร็จที่คาดหวังพบว่าได้ดำเนินไปด้วยดี ประชาชนรู้สึกปลอดภัยและมีความ
มั่นคงมากขึ้น แม้ว่าจะล่าช้าไปบ้างเนื่องจากหลายปัจจัย เช่น โรคระบาด โควิด -19 แต่ประชาชนในพื้นที่ก็
ยังมีทัศนคติเชิงบวกและพร้อมให้ความร่วมมือในการดำเนินการ ทำให้เกิดเป็น รัฐได้ป่า ประชาได้ที่ทำกิน

อีกทั้งปัจจุบันประชาชนในพื้นที่ลดความกังวลในการใช้พื้นที่ป่าไม้ ไม่เป็นผู้บุกรุกแต่เป็นผู้ร่วมสร้าง ซึ่งเป็นสิ่งที่สอดคล้องกันในความคาดหวังระหว่างรัฐและประชาชน อันเป็นผลมาจากการที่ประชาชน ประชาสังคมในพื้นที่ มีความเข้าใจในเรื่องการใช้ทรัพยากรป่าไม้และวางแผนทรัพยากรและการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ สำหรับในด้านการมีส่วนร่วมที่เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการดำเนินการให้โครงการขับเคลื่อนได้อย่างดี จากกระบวนการถอดบทเรียนฯ ได้สกัดเสียงสะท้อนจากกลุ่มเป้าหมาย ทั้งด้านความเข้าใจ ความหมายของโครงการนาหัวโมเดล รวมถึง อุปสรรค โอกาส และอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการนำไปปรับปรุงพัฒนาต่อไป รวมไปถึงการขยายความรู้ความเข้าใจในสภาพความเป็นจริงรวมถึงความสำคัญของพื้นที่ป่าในแต่ละโซน เพื่อประโยชน์ส่วนรวมในการนำไปประยุกต์ใช้ และเพื่อนำไปเป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์เพื่อเป็นองค์ความรู้ “กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคพลเมืองด้านป่าไม้ที่ดิน ภูมิศึกษา “นาหัวโมเดล” อำเภอนาหัว จังหวัดเลย” ในบทความนี้จะขอยกตัวอย่างของความเข้าใจด้านความหมายของคำว่า “นาหัวโมเดล”

ความหมายของคำว่า “นาหัวโมเดล” หมายถึง กระบวนการปฏิรูปการบริหารจัดการที่ดินในรูปแบบ คทช. รูปแบบการจัดการปัญหาพื้นที่อย่างเป็นระบบ ตามหลักวิชาการและข้อเท็จจริงเพื่อพัฒนาเครื่องมือเดิมให้มีประสิทธิภาพและสร้างเครื่องมือใหม่เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาให้สำเร็จเด็ดขาดและยั่งยืน, เพื่อให้ประชาชนมีที่อยู่และที่ทำกินอย่างถูกต้องและไม่ผิดกฎหมาย, การแก้ปัญหาระหว่างคนกับป่าให้อยู่ด้วยกันได้อย่างยั่งยืนและเป็นธรรม, การจัดการทรัพยากรที่ดินทำกินให้แก่ประชาชนเป็นการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น, ลดการบุกรุกป่าจากชุมชน, เป็นต้นแบบหรือตัวอย่างในการดูแลรักษาป่า เพื่อให้รู้วิธีการอาศัยและใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อนำเสนอสิ่งดี ๆ ที่จะเกิดขึ้น, การปฏิรูปอำเภอนาหัวโดยการจัดการป่าไม้และจัดที่ทำกินให้กับพี่น้องประชาชนให้อยู่กับป่าได้อย่างมีความสุข, การทำให้คนอยู่กับป่าได้อย่างถูกต้องไม่ผิดกฎหมาย บ้านเล็กในป่าใหญ่, คนอยู่กับป่าได้อย่างถูกกฎหมายรัฐได้ป่า, จัดสรรพื้นที่ให้เหมาะสมตามความเป็นจริงของประชาชนกับป่าให้เป็นรูปแบบ, การอยู่ร่วมกันระหว่างป่ากับชุมชนโดยการอาศัยซึ่งกันและกันโดยไม่ผิดกฎหมายมีขอบเขตที่ชัดเจน, การที่ส่วนราชการจัดระบบระเบียบป่าไม้ให้เป็นสัดส่วน โดยแยกให้เห็นเป็นส่วนของ ป่าสงวน ป่าชุมชน ป่าพื้นที่ทำกินของราษฎร โครงสร้างป่า สร้างรายได้ จากการศึกษาคพบว่า ความเข้าใจในนิยามความหมายของคำว่า “นาหัวโมเดล” เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และเป็นไปในเชิงบวกและเข้าใจในความหมายของโครงการเป็นอย่างดี

5. ผลที่ได้รับจากการดำเนินโครงการ “นาหัวโมเดล”

ความเข้าใจในความหมายและวิธีการในการใช้ทรัพยากรที่ดินทำกินและป่าไม้ ชัดเจนมากขึ้น, มีการชี้แนวเขต ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชนเจ้าของแปลง, สำรวจ จัดทำแนวเขต จัปพิกัดที่ดินโดย จีไอเอส โดยเจ้าหน้าที่ร่วมกับชาวบ้าน, ระบุพื้นที่ครอบครอง ในรูปแบบ คทช. ในแต่ละครัวเรือน, ถ่ายรูปติดแปลง, พื้นที่สีเขียวเพิ่มจากการปลูกต้นไม้, ชาวบ้านมีความสุขมากขึ้น สุขใจมากขึ้น เพราะไม่รู้สึกว่า

เป็นผู้บุกรุกป่า, รู้สึกปลอดภัยมากขึ้น, ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและชุมชนมีระดับที่ดีขึ้นลดความขัดแย้ง,ชุมชนมีขอบเขตที่ชัดเจนในที่ดินอยู่อาศัยและที่ทำกินในป่าไม้, ชาวบ้านมีเศรษฐกิจที่ดีขึ้นจากรายได้ในการจำหน่ายผลผลิตของตนเองที่เกิดจากป่า, เกิดการมีส่วนร่วมของภาครัฐและประชาชน, เกิดป่าชุมชน,เริ่มมีการทำแหล่งน้ำได้ เช่นฝาย, เกิดแหล่งท่องเที่ยว เช่น ป่าชุมชน ภูค้อ,เกิดการกระจายรายได้จากแหล่งท่องเที่ยว,รัฐได้ป่าประชาชนได้ที่ทำกิน จากข้อมูลที่สังเคราะห์มาข้างต้น พบว่าในด้านผลที่ได้รับจากโครงการมีหลากหลายประเด็น ประเด็นหลักๆคือ มีความเข้าใจมากขึ้นในด้านการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า มีความชัดเจนในขอบเขตในพื้นที่แต่ละประเภทของครัวเรือนผู้ครอบครอง สบายใจ ปลอดภัยมากขึ้น รวมไปถึงเกิดความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐด้านป่าไม้กับประชาชน ลดความขัดแย้งในพื้นที่ ซึ่งในด้านอีกมิติหนึ่งมุมมองในส่วนเจ้าหน้าที่ของรัฐมีดังนี้

มุมมองในมิติของราชการที่มีหน้าที่รับผิดชอบโครงการทางตรงและผู้ที่ไม่ได้รับผิดชอบทางตรง แต่มีส่วนแก้ไขและสัมผัสในปัญหาด้านทรัพยากรที่ดินป่าไม้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) มีรายละเอียดดังนี้รายชื่อผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก 1) นายอรรถพล เจริญชันษา อธิบดีกรมควบคุมมลพิษ,อดีตอธิบดีกรมป่าไม้และประธานคณะทำงานเร่งรัดการจัดการพื้นที่ “นาเห้วโมเดล” จังหวัดเลย 2) นายชีวะภาพ ชีวะธรรม รองอธิบดีกรมป่าไม้ 3) พันเอก สมหมาย บุขบา รองผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 28 และ รองผู้อำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัดเลย 4) นายสมชาย เลขาวิวัฒน์ ผู้อำนวยการสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 6 (อุดรธานี) 5) นายรัศมี นันทนิ ผู้อำนวยการส่วนจัดการที่ดินป่าไม้ สจป. ที่ 6 (อุดรธานี) 6) นายกานดิษฐ์ สิงหากัน ผู้อำนวยการศูนย์ป่าไม้เลย/หัวหน้าโครงการสร้างป่าสร้างรายได้ อำเภอนาเห้ว จังหวัดเลย

จากการสรุปประมวลจากผลการสัมภาษณ์เชิงลึก(In-Depth Interview) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่านข้างต้น นำมาประมวลและสังเคราะห์เป็นปัจจัยสำคัญๆในแต่ละประเด็นคำถามรวมถึงสังเคราะห์พบประเด็นต่าง ๆ ที่สอดคล้องกันในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

(1) ก่อนที่จะมีการดำเนินการโครงการ “นาเห้วโมเดล” มีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานด้านทรัพยากรที่ดินป่าไม้อย่างไรบ้าง ในที่นี้หมายถึงกับประชาชน

ปัญหาเรื่องการใช้พื้นที่ป่าซึ่งเป็นพื้นที่ของรัฐ แบ่งเป็นสามกลุ่มหลักๆดังนี้ 1.ประชาชนที่เข้าไปอยู่ก่อนประกาศเขต, 2.ประชาชนที่เข้ามาอยู่ที่หลังก่อนที่จะประกาศเขตป่า 3.ประชาชนที่เข้าไปซื้อต่อเปลี่ยนมือ มีความขัดแย้งด้านข้อมูล ราษฎรกับราชการถือข้อเท็จจริงคนละแบบ กฎกระทรวง รายงานมติต่าง ๆ ราษฎร ก็ถือว่าตนอยู่มานานแล้ว ถือเป็นข้อเท็จจริง กลายเป็นชุมชน ขยายตัวมากขึ้น ต่างคนต่างถือว่าของตนถูกต้อง ราษฎรก็อยากได้กรรมสิทธิ์ อยากได้เอกสารสิทธิ์ ทำให้เกิดความขัดแย้งจากข้อมูลที่ไม่ตรงกัน ปัญหาด้านการบุกรุกป่า อำเภอนาเห้ว จังหวัดเลย เป็นอำเภอที่อยู่ในที่สูง พื้นที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าแก๊สสูงกว่าเปอร์เซ็นต์ และเป็นพื้นที่ป่าสงวนและเป็นพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์ ราษฎรมีการบุกรุกเพื่อขยายพื้นที่เพื่อทำการเกษตร ส่วนใหญ่จะทำแปลงข้าวโพด เพราะง่ายต่อการดำเนินการ แรก ๆ

ก็ไม่เอะอะในการการบุกรุกแต่มีการเลียนแบบขยายไปเรื่อย ๆ โดยการบุกรุก มีการบุกรุกไปมากจนเกิดปัญหาแบบไม่มีสิ้นสุด ซึ่งทางกรมป่าไม้เองก็มีหน่วยป้องกันรักษาป่าในพื้นที่อำเภอที่ยังไม่สามารถระงับปัญหาดังกล่าวได้ ราษฎรหลายรายมีความเดือดร้อนจากการบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่ในเขตป่าไม้หรือพื้นที่ของรัฐที่กรมป่าไม้ดูแลอยู่ ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งลุกลามและยืดเยื้อ **ผลกระทบด้านการบังคับใช้กฎหมายและปัญหาการใช้ประโยชน์ในพื้นที่** ราษฎรได้รับผลกระทบด้านการบังคับใช้กฎหมาย และการไม่ได้รับสิทธิประโยชน์ด้านงบประมาณสนับสนุน ปัญหาด้านความขัดแย้งมีมาอย่างยาวนานหลายสิบปี ในด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้จากเจ้าหน้าที่รัฐ ประชาชนเดือดร้อนในการบังคับใช้กฎหมายกับประชาชนในพื้นที่ ไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ รายการส่งเสริมพัฒนาอาชีพ และโครงสร้างพื้นฐานจากเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่าที่ควร การเข้าถึงปัจจัยจากการผลิตและแหล่งเงินทุนยาก ไม่มีฐานข้อมูลตำแหน่งที่ตั้งแปลงที่ดิน และราษฎรที่อยู่อาศัยที่ทำกินในพื้นที่ จากประชาชนที่เข้าไปอยู่อาศัยในเขตป่าไม้ ป่าสงวน ป่าตามพรบ. ป่าไม้ 2484 ที่อยู่ในความรับผิดชอบของรัฐบาลซึ่งภาครัฐเองพยายามแก้ไขปัญหามาตลอด เช่น มติ ครม. 30 มิย. 2541 นั้นก็หมายถึง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 ซึ่งก็ไม่สามารถแก้ไขได้เป็นรูปธรรม จนกระทั่งมาถึงรัฐบาลชุดปัจจุบัน ได้มีนโยบายที่ตัวใหม่แนวทางใหม่ที่เรียกว่า คทช. จากการนำเอาผลดีผลเสีย ของการจัดที่ดินให้ภาครัฐในรูปแบบต่าง ๆ มา เช่น นำรูปแบบของ 30 มิย. 2541 นำเรื่องการปฏิรูปที่ดินในรูปแบบต่าง ๆ ,นิคมสหกรณ์ เป็นต้นและนำมาสรุปมาเป็นแนวทาง คทช. น่าจะเป็นสิ่งที่ดีที่สุด ก็เลยมีแนวทางการจัดที่ดินลักษณะ คทช.และมีร่าง พรบ.คทช.นำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว

(2) หลังจากเริ่มมีโครงการ “นาแห้วโมเดล”แล้ว การดำเนินงานด้านทรัพยากรที่ดินป่าไม้เป็นอย่างไร ระหว่างภาครัฐกับประชาชน

ทำให้เกิดโมเดล ในพื้นที่พิเศษเพราะพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในลุ่มน้ำ 1,2 เรื่องนี้ถือเป็นเรื่องสำคัญจึงจำเป็นต้องมีโมเดลพื้นที่ตัวอย่าง นาแห้วก็เป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้รับการคัดเลือก เพราะความต้องการให้เป็นตัวอย่างที่ดีกับอื่น ๆ ที่จังหวัดอื่น ๆ เลื่อนนาแห้วเพราะว่าเป็นพื้นที่มากกว่าเก้าสิบเปอร์เซ็นต์รวมไปถึงเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำ 1, 2 เกือบแปดสิบเปอร์เซ็นต์ อีกด้วย และมีปัญหาเรื่องนี้ จึงพยายามดึงนโยบายไปสู่การปฏิบัติโดยใช้แก้ไขปัญหในพื้นที่นาแห้วโมเดล ว่าสามารถทำได้จริงหรือไม่ ซึ่งก็โชคดีและสำหรับตัวผมคิดว่าความสำเร็จดังกล่าวไม่ได้เกิดจากภาคราชการที่ “นาแห้วโมเดล” สามารถเดินต่อได้ด้วยตัวเองเพราะว่า 1.ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงเป็นประชาชนที่เป็นคนพื้นที่เดิม ๆ 2. ประชาชนค่อนข้างรับฟังและเข้าใจปัญหา, และมีผู้นำทางความคิด ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้มแข็งรวมถึงการมีผู้นำภาคประชาสังคมที่เข้มแข็งและเป็นส่วนช่วยประสานระหว่างภาครัฐและประชาชนอันรวมไปถึงช่วยให้ความมั่นใจกับประชาชนในพื้นที่ 3. ประชาชนมีความเข้มแข็งในเรื่องของความเป็นอยู่ด้านคุณภาพชีวิต(ซึ่งไม่ได้มองด้านเรื่องเงิน)รวมถึงการเป็นปึกแผ่นเข้มแข็งรวมตัวกันได้ในการทำกิจกรรมใด ๆ จึงเป็นสิ่งที่สำคัญและความสำเร็จของ นาแห้วโมเดล ซึ่งชุมชนนาแห้วนั้นมีร่องรอยการอนุรักษ์ผืนป่ามาอย่างยาวนานในปี พ.ศ. 2529 ลดความขัดแย้ง เพิ่มความสุข ในขณะเดียวกันทำให้เกิดการมีส่วนร่วม เมื่อทำแล้วก็ทำให้ไม่เกิด

การบุกรุกเพิ่ม ลดความขัดแย้งลง ระหว่างภาครัฐและประชาชน ประชาชนให้การมีส่วนร่วมมีความร่วมมือในการดำเนินการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเป็นระบบเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ราษฎรสามารถเข้าอยู่อาศัย ทำกิน ในพื้นที่เดิมอย่างไร้ความกังวลที่จะถูกดำเนินการทางกฎหมายจากเจ้าหน้าที่รัฐ ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมพัฒนาอาชีพ โครงสร้างพื้นฐานจากภาครัฐและเอกชนเพิ่มขึ้น ราษฎรได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตและแหล่งทุนจากภาครัฐและเอกชนเพิ่มขึ้น และมีข้อมูลแปลงที่ดินอยู่อาศัย ทำกิน และราษฎรในพื้นที่ออกแบบ วางแผน บริหารจัดการร่วมกัน แต่ในขณะเดียวกัน ประชาชนรู้สึกว่าการทำงานของภาครัฐยังไม่ค่อยคืบหน้าเท่าที่ควร

(3) ขั้นตอนวิธีการการดำเนินงานที่ผ่านมาการมีส่วนร่วมของชุมชนในโครงการนาแก้วโมเดล
ภาคประชาชน ภาคท้องถิ่น ภาคท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ เป็นอย่างไร

การจัดสรรที่ดินให้ประชาชนอย่างถูกต้องและชัดเจนพร้อมเงื่อนไข ต้องอาศัยความเข้มแข็งของหน่วยงานภาครัฐทั้งในด้านการกำหนดขอบเขตของเขตที่ดินที่ชัดเจน กำหนดรายชื่อที่ดินที่ชัดเจน ไปจัดที่ดินทำกินที่เขารอบครองอย่างถูกต้องที่ชัดเจน กำหนดเงื่อนไขการทำประโยชน์ของที่ดินที่ชัดเจน ที่สำคัญอีกประการการส่งเสริมว่าเขาคือทำอาชีพอะไรในพื้นที่ของเขอย่างเหมาะสมเพื่อให้มีความยั่งยืนไม่เกิดผลกระทบกับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม ทั้งหมดทั้งปวงต่อไปนี้ต้องให้กลไกของรัฐต้องเข้าไปช่วยและต้องต่อเนื่องเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ซึ่งที่ดินก็ยังเป็นของรัฐแต่ประชาชนก็สามารถใช้ประโยชน์และรับสิทธิ์การครอบครองในพื้นที่ได้ มีการดำเนินการต่าง ๆ เช่นการประชาสัมพันธ์วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ใช้ผู้นำชุมชน สร้างการรับรู้ และร่วมออกแบบวางแผน การดำเนินงาน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ปกครอง ผู้นำชุมชน อบต. ผู้นำจิตวิญญาณให้ไปเป็นในทิศทางเดียวกัน /การแต่งตั้งคณะกรรมการระดับอำเภอ ระดับตำบล เพื่อปฏิบัติงาน/ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนรับรู้ รับทราบ เข้าใจโครงการฯ/ จัดทำขอเขตชุมชนเพื่อง่ายต่อการดำเนินการสำรวจ ออกแบบวางแผน และสร้างการรับรู้และเข้าใจ/การสำรวจ ตรวจสอบ จัดทำผัง จำแนก Zone แปลงผู้ครอบครองรายชุมชน รายแปลง รายบุคคล/ จัดทำประชาคมสร้างการรับรู้ รับรองแปลงสำรวจการครอบครองการใช้ประโยชน์โดยชุมชน เพื่อเสนอ คณะกรรมการ คสช.อำเภอ คทช.จังหวัด กรมป่าไม้ ทราบ /พิจารณา/ ควบคุมส่งเสริม สนับสนุน การใช้ประโยชน์ที่ดินของรัฐ ตามแนวที่มติ ครม. 30 มิ.ย.41 และมติ ครม.26 พ.ย.61 แบบมีส่วนร่วม โดยกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ระดับพื้นที่ (ชุมชน)/ ชุมชนมีแผนที่ขอบเขตรูปแปลงการครอบครอง ที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน เพื่อประโยชน์กับการบริหารจัดการออกแบบวางแผนควบคุมทรัพยากรของชุมชนเป็นของตนเอง

พื้นที่พิเศษ และจัดเป็นโมเดล กรณีนาแก้วถือว่าเป็นโมเดลตัวหนึ่ง ซึ่งเป็นพื้นที่พิเศษ เนื่องจากเป็นพื้นที่อยู่บนภูเขาสูงชัน และเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในลุ่มน้ำ 1,2 ซึ่งโดยปกติแล้ว พื้นที่ลุ่มน้ำ 1,2 นั้นจะสามารถเข้ามาสู่กระบวนการ คทช.ได้ยากและแนวทางก็ยังเป็นเรื่องที่ค่อนข้างลำบาก จึงมีแนวคิดจัดทำโมเดลขึ้นมา กรณีที่นาแก้วมีข้อพิเศษ คือเป็นพื้นที่ ที่อยู่ในเขตลุ่มน้ำ 1,2 และสิ่งที่สำคัญคือมีการร่วมมือร่วมใจของพี่น้องประชาชนซึ่งเดินทางและมีความเข้มแข็งของพี่น้องประชาชน และการร่วมมือ

ร่วมใจมีความสำคัญมาก เพราะการทำ คทช. นั้นเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและประชาชนต้องเป็นมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันช่วยกันร่วมมือร่วมใจช่วยกันไป ซึ่งแตกต่างกับการออกเอกสารสิทธิ์แบบอื่น จึงจะสำเร็จได้ โดยเฉพาะกรณีนาแห้ว ซึ่งเป็นพื้นที่อยู่ใน กลุ่มน้ำ 1,2 ยิ่งต้องใช้ความร่วมมือร่วมใจของพี่น้องประชาชนมีความเข้มแข็งมากที่สุด กลไกของกรณีนาแห้ว นั้น การเริ่มต้นที่เข้มแข็งได้ ก็มาจากผู้นำที่เข้มแข็ง และมีผู้นำ(ผู้นำทางธรรมชาติ)เข้มแข็ง ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญมากในความเข้มแข็งและมีความเสียสละทำให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจ ซึ่งโมเดลที่อื่นก็ควรมีผู้นำที่เข้มแข็งเช่นนี้ เป็นผู้มีความเข้าใจในเรื่องการใช้ประโยชน์ที่ดินและเสียสละ อีกทั้งยังมีความสามารถในการเชื่อมประสานได้กับทุกภาคส่วนให้มามีส่วนร่วมกันในการทำงาน และ สิ่งที่สำคัญ ภาครัฐต้องดำเนินการอย่างรวดเร็วเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว เพราะความเดือดร้อนไม่สามารถรอได้ **การมีส่วนร่วมของแต่ละภาคส่วนพบว่าการมีส่วนร่วมในระดับที่มาก** เกิดการไว้วางใจใจทำให้การเดินหน้าในโครงการเกิดความยั่งยืนได้ การทำงานแบบมีส่วนร่วมกัน ระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านและภาครัฐเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันตรวจสอบตรวจทานซึ่งกันและกันทุกคนมีส่วนร่วมทุกขบวนการ สำหรับท้องถิ่น มองเห็นผลประโยชน์ร่วมกัน เกิดจากการมองเห็นว่าถ้าสามารถจัดระบบการใช้พื้นที่ประโยชน์ร่วมกันนั้นในอนาคตในด้านการได้รายรับที่เพิ่มขึ้นจากภาษีของราษฎรที่มีที่ทำกิน และรวมไปถึงได้รับทราบข้อมูลต่าง ๆ ในการพัฒนาต่าง ๆ ในท้องถิ่น เช่นพัฒนาระบบน้ำ สร้างถนน และการขออนุญาตใช้พื้นที่(ป่า)ก็จะสะดวกมากขึ้น เป็นต้น **สามารถป้องกันการบุกรุกเพิ่มได้** ทางกรมป่าไม้ ทำให้ได้ข้อมูลด้านการใช้พื้นที่ป่าของราษฎรอย่างชัดเจนโดยใช้ระบบจีไอเอส ทำให้ทราบว่าใครเป็นผู้เข้าร่วมโครงการบ้างอยู่พื้นที่ใด ซึ่งเป็นภาคสมัครใจ จึงสามารถทำให้ช่วยรักษาทรัพยากรป่าไม้ไว้ได้ ถ้าเกิดการบุกรุกเพิ่มทางกรมป่าไม้จะทราบทันที

(4) ปัจจัยใดบ้างที่เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการ “นาแห้วโมเดล”ให้ดำเนินได้และได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีตั้งแต่แรกจนถึงปัจจุบัน

จริงใจ ต่อเนื่อง ประสานทุกส่วน ปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อน เริ่มจากโครงสร้าง โดยท่านนายกรัฐมนตรีกำกับ คทช. ฉะนั้น คนที่กำกับ คทช. ก็คือ เลขา สำนักงาน คทช. ควรมีความกระตือรือร้นเพื่อดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่องรวมถึงควรมีความสามารถและพร้อมที่จะสามารถประสานทุกกระทรวงได้ เพราะถือว่าเป็นกลไกหลัก ต้องเชื่อมทุกกระทรวงมาทำงานร่วมกัน เพื่อพร้อมที่จะขับเคลื่อน คทช. ให้เข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทเพื่อช่วยประชาชนในพื้นที่ มีความจริงใจ ถ้าไม่มีใจมีเงินก็ไม่ได้ทำ ขณะนี้เจ้าภาพมีความจริงใจหรือไม่ ถ้าไม่มีเงินบ จะหาเงินจากไหน จะปล่อยงานทิ้งไหม จะปล่อยให้ปัญหาสะสมอยู่หรือไม่ หน่วยงานที่เป็นเจ้าภาพควรมีความจริงใจและทุ่มเท พร้อมกับมีกรอบเวลาไทม์ไลน์ที่ชัดเจนในการทำงานว่า จะสำเร็จเมื่อไรอย่างไร **ผลักดันให้เกิดความสำเร็จเพื่อเป็นโมเดลในการขับเคลื่อนไปพื้นที่อื่น ๆ ได้** ในขณะนี้ทางกรมป่าไม้เน้นการสร้างโมเดล และหวังว่าจะนำโมเดลนี้ไปใช้กับที่อื่น ๆ และทางกรมป่าไม้คิดในการสร้างโมเดลอื่น ๆ อีกด้วย เช่น โมเดลการปลูกป่า โมเดลเรื่องแก้ปัญหาไฟป่า เป็นต้น เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ทางกรมป่าไม้พยายามผลักดัน นาแห้วโมเดล ให้

สำเร็จ เพราะว่าเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำ 1,2 และทางกรมป่าไม้เองมีความมุ่งหวังจะผลักดันโมเดลของนาแห้วให้สำเร็จให้ได้ในระดับที่จะตอบโจทย์ว่า ถ้าเป็นลุ่มน้ำ 1,2 ต้องดำเนินการอย่างไร เพราะถ้าทำสำเร็จก็จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการทรัพยากรและเพื่อให้เป็นโมเดลตัวอย่าง ต่อไปกับพื้นที่อื่น ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียง สิ่งที่ชาวบ้านมีเสียงสะท้อนกลับมาว่าพวกเขารู้สึกการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ซึ่งสิ่งนั้นเป็นวัตถุประสงค์หลักของโครงการนาแห้ว เพราะเชื่อว่ากลไกการดูแลรักษาป่าดูแลทรัพยากรนั้นมันขึ้นอยู่กับพี่น้องประชาชนและเจ้าหน้าที่ที่เป็นเพียงมาช่วยดูแล ประชาชนต่างหากที่เป็นเจ้าของพื้นที่อย่างแท้จริง จะทำอย่างไรให้พี่น้องประชาชนอยู่ตรงนั้นได้ **การมีส่วนร่วมจากทั้งภาครัฐและประชาชน** ด้านประชาชนมีส่วนร่วม เพราะว่าเขาเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียการมีส่วนร่วมในการ มีส่วนร่วมในการออกแบบ วางแผนการดำเนินงาน มีผลประโยชน์ร่วมรัฐได้ป่าประชาชนได้ที่ทำกิน ระดับผู้บริหารให้ความสำคัญ เช่นรัฐมนตรีลงมาพื้นที่ทั้งสองท่าน เมื่อระดับผู้บริหารลงมาทำให้เกิดการกระตุ้น ทำให้ผู้ปฏิบัติการมีขวัญกำลังใจและกระตือรือร้นมากขึ้นและช่วยกันผลักดันมากขึ้น มีส่วนร่วมกันทุกภาคส่วนและเห็นความสำคัญที่จะทำโครงการต่าง ๆ เพื่อมาสนับสนุนรวมถึงหน่วยราชการต่าง ๆ เพราะนาแห้วโมเดล เป็นทุกอย่างของชาวบ้าน เพราะเขาอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนส่วนใหญ่ เมื่อมีนาแห้วโมเดล และสามารถขอใช้พื้นที่ได้อย่างถูกต้อง ก็ทำให้เกิดการกระตือรือร้นในการปรับปรุงพื้นที่ทำกิน จากทำพืชเชิงเดี่ยวมาเป็นทำกินแบบเงื่อนไขของโครงการนาแห้วโมเดล รวมไปถึงการได้รับการจัดสรรงบประมาณ**การประชาสัมพันธ์ การสื่อสาร ทำให้การขับเคลื่อนดีขึ้น**ปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการ “นาแห้วโมเดล” ที่ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีคือการประชาสัมพันธ์ การสร้างการรับรู้ การประชาสัมพันธ์ให้ราษฎรในพื้นที่เข้าใจอย่างทั่วถึง การแจ้งให้ทราบว่าจะประชาชนหรือรัฐจะได้อะไร ผลประโยชน์ร่วมกัน ผลตอบแทนที่เกิดขึ้นจะคุ้มค่าไหมการที่จะเข้าร่วมหรือไม่ ผู้นำชุมชน ผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้นำทางวัฒนธรรม ต่าง ๆ ต้องสร้างความเข้าใจให้เขารู้ว่าโครงการนี้จะทำให้เกิดผลชัดกับระเบียบวัฒนธรรมหรือไม่ ทำให้วิถีชุมชน หรือการประกอบอาชีพเปลี่ยนไปไหม จะรักษาหรือเขาจะได้อะไร ความยั่งยืนของวัฒนธรรมความเป็นอยู่สภาพเศรษฐกิจสังคมต่าง ๆ จะเปลี่ยนไปไหม ต้องชี้แจงโดยการอาศัยผู้นำองค์กรอิสระหรือภาคประชาสังคมที่เข้าไปช่วยชี้แจงให้ชุมชนทราบว่าในส่วนที่ดีสามารถนำไปใช้ได้จริงเหมาะสมกับพื้นที่หรือไม่ **ความแตกต่างที่เข้มแข็ง** ส่วนที่สามารถทำให้พื้นที่อำเภอนาแห้วมีความแตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ คือภาคประชาสังคมที่เข้มแข็ง การมีกลุ่มผู้นำภาคประชาสังคมที่ไม่มีผลประโยชน์ส่วนตนหรือการเมืองมาแอบแฝงมองที่ผลประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก เป็นผู้ประสานระหว่างประชาชนกับภาครัฐ ในการขับเคลื่อนโครงการ ซึ่งส่วนนี้เป็นจุดแข็งของนาแห้วโมเดลที่แตกต่าง

(5) แนวทางดำเนินงานต่อของโครงการ “นาแห้วโมเดล” ของภาครัฐเป็นอย่างไร

การร่วมมือผลักดัน เสริมสร้าง และมีความเข้าใจที่ตรงกัน ในโครงการนาแห้วโมเดลของทุกกระทรวง ทั้งนี้เป็นเรื่องของหน่วยงานภาครัฐแล้ว ไม่ได้หมายถึง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียวมันหมายถึงทุกกระทรวงหลักๆโดยเฉพาะกระทรวงมหาดไทยต้องเข้าใจหลักการ

ของคำว่า คทช. ด้วย ต้องเข้าใจหลักการพัฒนาคนในพื้นที่ของ คทช.ด้วย ซึ่งเป็นโดยเจตนาที่สำคัญมาก มิใช่การจัดการโดยกระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมและคทช.เพียงเท่านั้น ต่อไปจะเป็นภาพของรัฐบาล ฉะนั้นทุกกระทรวงต้องเข้ามามีบทบาทใน คทช. บทบาทของมหาดไทยต้องทำอะไรใน คทช. บทบาทกระทรวงเกษตร, บทบาท กระทรวงพาณิชย์ อันรวมไปถึงทุกกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคนและพัฒนาพื้นที่ สิ่งที่สำคัญคือทุกกระทรวงต้องเข้าใจว่า คทช.คืออะไร ควรมีความเข้าใจที่ตรงกันในหน้าที่และบทบาทของแต่ละกระทรวงที่ต้องมีใน คทช. เพราะบางกระทรวงอาจจะยังไม่เข้าใจ ซึ่งรวมไปถึงวันแมป (One map)ก็อยู่ภายใต้ คทช.ทั้งหมด คณะกรรมการอนุวันแมป ตอนนี้อยู่ภายใต้ คทช. ที่ดินของรัฐทุกประเภท ไม่ว่าจะกฎหมายใด ๆ ถ้าเป็นการจัดระเบียบ สิทธิการครอบครอง หรือการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เป็นอย่างอื่นใด ๆ จะต้องผ่าน คทช. การไม่หยุดพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาที่ไม่เคยประสบมาก่อนของภาครัฐสืบเนื่องมาจากการจัดสรรที่ดินของรัฐให้ประชาชนนั้น ไม่ได้ดำเนินการมานาน จึงพบว่ามีส่วนของหน่วยงานราชการที่ยังติดอยู่กับระเบียบเดิม พอพบว่ามีเรื่องของพื้นที่ กลุ่มน้ำ 1,2 และไม่เคยได้ดำเนินการบริหารจัดการมาก่อน ซึ่งพื้นที่นาเหล่านั้นอยู่ในพื้นที่ 1,2 ก็มองว่าเป็นทางตันและเกิดหยุดไว้ก่อน แต่ก็จะมีราชการอีกส่วนที่ต้องการผลักดันให้สำเร็จโดยการมองในรายละเอียดและบริบทของพื้นที่ในเมื่อชาวบ้านเองก็อยู่ในพื้นที่มาและจะถ้ามีกลไกบางอย่างเข้ามาช่วยก็จะจัดทำให้เป็นพื้นที่พิเศษและเขามีคุณสมบัติใดที่เพียบพร้อมอย่างไรที่สามารถทำเป็นพื้นที่พิเศษได้ **มีกรอบเวลาในการทำงานที่ชัดเจน** มีการสั่งการตรงจากรัฐมนตรีโดยปลัดกระทรวง ปีนี้ต้องทำสำรวจให้เสร็จทั่วประเทศในปี 2564 ตามเป้าหมาย และกรณีของนาเหล่านั้นเป็นกรณีพิเศษ เพราะว่าเป็นกลุ่มน้ำ 1,2 ซึ่งในพื้นที่นี้ควรอาศัยพี่น้องประชาชน เพื่อร่วมมือกันเดินสำรวจ ซึ่งปัจจุบันใช้หน่วยป้องกันป่าที่เคยไล่จับมาทำเรื่องนี้ด้วยและขณะเดียวกันก็ต้องดูแลเรื่องไฟฟ้า อันที่จริงควรมีหน่วยงานโดยเฉพาะที่ดำเนินการเรื่องนี้ สิ่งพื้นที่พี่น้องประชาชนได้ดำเนินการร่วมกันกับหน่วยงานของรัฐแล้ว นั่นก็หมายถึงคุณก็มีสิทธิในพื้นที่แล้วเพราะว่าเป็นโครงการผสมผสานของการมีส่วนร่วมซึ่งก็มาจากความเข้มแข็งของประชาชน เพราะเอกสารที่จะได้ก็เป็นแบบแปลนรวมและสิ่งสุดท้ายที่เป็นเนื้อแท้ของโครงการนี้ก็คือ มีการปลูกป่าเพิ่มไปเท่าไร ไฟป่าลดลงไปเท่าไร นี่แหละคือแก่นแท้ของโครงการนี้ ถ้าที่ไหนมีความเข้มแข็งมีส่วนร่วมก็จะมีเรื่องของป่าชุมชนมากขึ้น **สำรวจและบริหารพื้นที่กับบริหารประชาชน** “นาแก้วโมเดล”คือการบริหารประชาชนที่มีอยู่กับการบริหารพื้นที่ทรัพยากรพื้นที่ป่าให้เหมาะสมได้อย่างไรและสมดุลอย่างไร ตอนนี้ได้แล้วก็มีการสำรวจไปแล้วว่า ปริมาณประชากรและพื้นที่แล้วมีคุณสมบัติหรือความเหมาะสมของพื้นที่ที่จะดำเนินการอย่างไรมาจำแนก เช่น สภาพพื้นที่ป่าเราควรจะให้ป่านั้นสมควรเป็นป่าต้นน้ำต่อไป พื้นที่ต่าง ๆ เช่นพื้นที่ป่า เป็นป่าสมบูรณ์ ต้นน้ำต่อไป ก็ให้ทางชุมชนเป็นผู้ดูแลให้เป็นป่าชุมชนรักษาให้เป็นมรดกของชุมชนต่อไป ส่วนพื้นที่ป่าที่มีการเปลี่ยน ถูกทำลายหรือพื้นที่ทำให้ต้นน้ำเปลี่ยนแปลงไปก็ต้องมีการฟื้นฟู โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม เช่นโครงการสร้างป่าสร้างรายได้ การปลูกป่าผสมผสานพื้นที่ราบก็พยายามดำเนินการด้าน ลดสารพิษ ลดด้านมลพิษ มลภาวะเพื่อให้เกิดความมั่นคงด้านทรัพยากรธรรมชาติ และยังมีการให้เกิดความสมดุลทั้งป่าและน้ำและดิน**ตรวจสอบและ**

ติดตามผลเพื่อให้เกิดความมั่นคงและต่อเนื่อง ขณะนี้ โครงการยังไม่จบสมบูรณ์ อนึ่งถ้าพิจารณาเพียงในเอกสาร จะพบว่า ผลได้มากกว่าเก้าสิบเปอร์เซ็นต์ ซึ่งในกรณีที่อยู่ในพื้นที่ยังพบว่าผลเป็นเพียงหกสิบเปอร์เซ็นต์เท่านั้น เพราะว่าควรจะมีการติดตามจากการที่ชาวบ้านได้รับพื้นที่ไปตามโครงการแล้วแต่ในระยะต่อไปอีกหนึ่งหรือสองปี พื้นที่ ที่ชาวบ้านได้รับการจากรัฐในการจัดการตามเงื่อนไขของ คทช. นั้นราษฎรได้มีการดำเนินการตามเงื่อนไขหรือไม่ ? เช่นการปลูกต้นไม้เพิ่ม หรือการทำวนเกษตร เป็นต้น ควรมีการติดตามในระยะยาวว่า ได้มีการดำเนินการตามหรือไม่อย่างไร จากการศึกษาพบว่ากระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคพลเมืองฯ กรณีศึกษา นาแห้วโมเดล นั้นมีการให้ความสำคัญในด้านการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการตั้งแต่แรกเริ่มการคิดและหยิบยกประเด็นปัญหามาเป็นทางออกร่วมกันและหาแนวทางแก้ไข ในทุกกระบวนการและมีการให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ในทุกกระบวนการดำเนินการโครงการนาแห้วโมเดล และยังรวมถึงกระบวนการถอดบทเรียนนี้ด้วย เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นประชาชน รัฐ ผู้นำต่าง ๆ สรุปว่าในทุกกระบวนการดังกล่าวข้างต้น ได้รับความร่วมมือหรือการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน มีการกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกระบวนการพร้อมทั้งการให้ข้อมูลสะท้อนกลับต่าง ๆ เป็นอย่างดี อันส่งผลมาจากการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรที่ดินป่าไม้ที่เป็นต้นทุนเดิมของประชาชนชาวนาแห้วมาอย่างยาวนาน และ พื้นที่อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย นี้ ถือเป็นพื้นที่พิเศษ เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ทับซ้อนอยู่ในลุ่มน้ำ 1,2 และประชาชนส่วนใหญ่ยังเป็นคนที่อยู่ในพื้นที่ดั้งเดิม จึงทำให้เข้าใจบริบทต่าง ๆ ในพื้นที่เป็นอย่างดี รวมถึงมีความคาดหวังในการให้โครงการนาแห้วโมเดลนี้ขับเคลื่อนไปได้ เพื่อการแก้ปัญหาที่ยืดเยื้อมาอย่างยาวนานได้รับการแก้ไข และเป็นโมเดลต้นแบบสำหรับพื้นที่อื่น ๆ ที่มีสภาพใกล้เคียงกัน

องค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการถอดบทเรียนฯกระบวนการการมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ "นาแห้วโมเดล" ด้วยวิธีการ **REAL PEACE MODEL**: Right View: การมองปัญหาหรือสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง โดยการไม่ตัดสินใด ๆ ไม่ปรุงแต่ง ไม่คาดเดา โดยการเริ่มต้นจากกลุ่มที่มองเห็นปัญหาทั้งภาคประชาชนและภาครัฐ มองปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง เพื่อให้สามารถแยกแยะ และสามารถมองเห็นทั้งจุดเด่นและจุดด้อย ของข้อมูลที่พบ : **Evaluation**: การประเมินปัญหาและสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อหาวิธีการในการแก้ปัญหาต่าง ๆ เมื่อได้รับทราบข้อมูลต่าง ๆ ก็นำมาประเมินสถานการณ์ร่วมกันเพื่อหาวิธีแก้ไขปัญหาย่างจริงจัง โดยการทำงานร่วมกัน ทั้งภาครัฐและประชาชน : **Action Plan**: การวางแผนงานต่าง ๆ ร่วมกันของภาคีที่เกี่ยวข้องในการแก้ปัญหา นำผลจากการประเมินมาแล้วมาวางแผนงานร่วมกันว่าจะทำอย่างไร เมื่อไร ที่ไหน: **Launch**: การนำแผนที่ร่วมกันคิดไปดำเนินการให้เกิดขึ้นจริง นำแผนงานที่ ร่วมกันทำ ลงมือทำตามแผนที่ได้ตกลงร่วมกัน: **Peace Communication and Participation**: ทุกขั้นตอนที่ร่วมกันดำเนินการใช้วิธีการสื่อสารด้วยสันติ และการมีส่วนร่วม โดยทั้งหมดนี้ในทุกกระบวนการประกอบด้วยวิธีการสื่อสารที่สันติ และการมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำร่วมรับผลประโยชน์

6. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การดำเนินการโครงการ นาแห้วโมเดล จะสามารถขับเคลื่อนไปได้ถึงจุดหมายที่ทั้งทางภาครัฐและประชาชนอยากเห็นและให้เป็นโมเดลตัวอย่างของพื้นที่อื่น ๆ ได้นั้น ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับนโยบายภาครัฐที่ชัดเจนและเข้มแข็ง พร้อมขับเคลื่อนไปในทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มีความเข้าใจที่ตรงกันและมองเห็นความสำคัญของปัญหา มีความจริงใจในการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง ไม่มองปัญหาเป็นอุปสรรค แต่ควรมองปัญหาเป็นสิ่งที่ท้าทายและหาทางออกกับปัญหานั้น และควรกำหนดเป็นนโยบายที่ชัดเจนว่า หน่วยงานใด ต้องทำอะไรกับโครงการบ้าง มีกรอบเวลาที่ชัดเจน เป็นการทำงานร่วมกันของทุกกระทรวงมิใช่เป็นการทำงานเฉพาะบางกระทรวง จึงจะสามารถทำให้เกิดโมเดลที่ขับเคลื่อนได้จริงและเป็นประโยชน์ต่อไป

7. เอกสารอ้างอิง

ILAW, ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี คืออะไร. 19 กรกฎาคม 2560. สืบค้นเมื่อ 8 มีนาคม 2564. จาก: <https://ilaw.or.th/node/4570>.

ฐานข้อมูลด้านศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมกรรมท้องถิ่น ด้านพุทธศิลป์ในภาษาอีสาน. วัดศรีโพธิ์ชัย ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย. สืบค้นเมื่อ 17 เมษายน 2564. จาก: <https://cac.kku.ac.th/esanart/main.html>.

นายกานดิษฐ์ สิงหาถิ่น ผู้อำนวยการศูนย์ป่าไม้เลย/หัวหน้าโครงการสร้างป่าสร้างรายได้ อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ดร.สีฟ้า ณ นคร เป็นผู้สัมภาษณ์ ทางโทรศัพท์ วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2564.

- นายชีวะภาพ ชีวะธรรม รองอธิบดีกรมป่าไม้ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ดร.สีฟ้า ณ นคร เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่กรมป่าไม้ กรุงเทพมหานคร วันที่ 1 เมษายน 2564.
- นายอนุพงษ์ อินแปลง, ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนบ้านนาพิง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ดร.สีฟ้า ณ นคร เป็นผู้สัมภาษณ์ สถานที่ อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย วันที่ 14 เมษายน 2564.
- นายยลชาญ กมลรัตน์, ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ทรงคุณวุฒิคณะอนุกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) จังหวัดเลย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ดร.สีฟ้า ณ นคร เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย วันที่ 10 เมษายน 2564.
- นายรัศมี นันทนิ ผู้อำนวยการส่วนจัดการที่ดินป่าไม้ ที่ 6 (อุดรธานี) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ดร.สีฟ้า ณ นคร เป็นผู้สัมภาษณ์ ทางโทรศัพท์ วันที่ 16 มีนาคม 2564.
- นายสมชาย เลขาวิวัฒน์, ผู้อำนวยการสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 6 (อุดรธานี) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ตามจดหมายตอบกลับ ที่ ทส. 1619.2/2624, วันที่ 25 มีนาคม 2564.
- นายอรรถพล เจริญชันษา อธิบดีกรมควบคุมมลพิษ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ดร.สีฟ้า ณ นคร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่กรมควบคุมมลพิษ กรุงเทพมหานคร, วันที่ 30 มีนาคม 2564.
- พันเอก(พิเศษ) สมหมาย บุชบา, รองผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 28 และ รองผู้อำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัดเลย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ดร.สีฟ้า ณ นคร เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่กองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัดเลย, วันที่ 15 มีนาคม 2564.
- มูลนิธิสืบนาคะเสถียร. สืบทานป่าไม้ บทเรียนจากสายน้ำเลือด. สืบค้นเมื่อ 17 เมษายน 2564. จาก: <https://www.seub.or.th/seub/>.
- สถาบันพระปกเกล้า, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. พิมพ์ครั้งที่ 2 .กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา. (2560). หน้า 23 -32.
- สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดเลย, พื้นที่จังหวัดเลย. สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดเลย. (9 กุมภาพันธ์ 2564) (อัดสำเนา).
- สำนักจัดการป่าไม้ทรัพยากรป่าไม้ที่ 6 (อุดรธานี) กรมป่าไม้ พื้นที่อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย. (สำนักการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 6 (อุดรธานี) กรมป่าไม้. (4 ธันวาคม 2562). (อัดสำเนา)
- สำนักนายกรัฐมนตรี. ราชกิจจานุเบกษา 6 เมษายน 2561. สืบค้นเมื่อ 8 มีนาคม 2564. จาก: http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/024_4/1.PDF. หน้า 3.